CEDRUS
THE JOURNAL OF MCRI

cedrus.akdeniz.edu.tr
Cedrus III (2015) 51-66
DOI: 10.13113/CEDRUS.2015011395

2008 Yılı Tralleis Kazısı Koroplastik Buluntuları

Coroplastic Finds From the 2008 Tralleis Excavation

Murat Çekilmez*

Öz: Bu çalışmada, Tralleis antik kentinden bulunan bir grup figürin ele alınmaktadır. Antikçağda Karia Bölgesi sınırları içinde kalan Tralleis antik kentinin kalıntıları Aydın İli, Efeler İlçesi'ndedir. Yapılan kazılarda kentin Batı Nekropolis'i ve Hamam-Gymnasion kompleksi konusunda ayrıntılı bilgilere ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında mezarlarla ilgili üç figürin ve diğer figürinler değerlendirilmiştir. Kalıp tekniğiyle ve yarı döküm şeklinde üretilen figürinlerin kili homojen yapılı, mika ve kum katkılıdır. Üretim özellikleri ve teknik detayları figürinlerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde üretildiklerini göstermektedir. Çalışmada yer alan TK. 1-3 nolu figürinlerin, mezarlarla ilgili tiplerden oldukları saptanmıştır. Mezarlarla ilgili olan bu figürinler, Batı Anadolu'da Hellenistik Dönem'den itibaren karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu tipteki figürinlerin, bölge koroplastiğindeki yeri ve tipin gelişimi üzerinde durulmuştur. TK. 1-3 nolu figürinler, teknik detayları ve yapılarıyla M.S. I. yüzyılın stil özelliklerini yansıtmaktadır. Çalışmada ele alınan diğer grup ise TK. 4-9 nolu grotesk, Herakles, portre-büst ve hayvan figürinlerinden oluşmaktadır. Değerlendirilen eserlerin tanımı yapıldıktan sonra eserlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Detaylı olarak tanımlanan örnekler daha sonra ikonografik yönden incelenmiştir. Bu örneklerin tipolojileri, diğer çağdaş merkezler ve kontekstlerdeki buluntularla karşılaştırılarak tarihlendirme yapılmıştır. Yapılan stilistik ve tipolojik incelemeler, Tralleis buluntularının Roma İmparatorluk Dönemi stilini yansıttığını göstermiştir. Özellikle Karia Bölgesi örneklerinde daha yoğun görülen tipler bölgenin Roma İmparatorluk Dönemi koroplastiği içerisinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karia • Tralleis • Koroplastik • Terrakotta Figürinler • Roma İmparatorluk Dönemi

Abstract: In this study, a group of figurines recovered in the Tralleis excavations are discussed. The ruins of Tralleis located in antiquity on the borders of the region of Caria are in Efeler township, in the Province of Aydın. In recent excavations, detailed information was obtained concerning the Western Necropolis and Bath-Gymnasium complex of the city. In this study three funeral figurines and six other figurines are evaluated. The clay of the figurines produced by the molding technique and as semi-moulding was homogenous, containing mica and sand. The production characteristics and technical details of these figurines show they were produced in the Roman Imperial Period. It was determined the figurines numbered TK. 1-3 were of the type termed funeral figurines. Funeral figurines were produced in Western Anatolia from the Hellenistic Period onwards which is why the role of these figurines in the region's coroplastic production and the development of the type were investigated. The figurines numbered TK. 1-3 carry the style characteristics of the 1st A.D. in their technical detail and forms. The other group discussed in this study consituted: grotesque, Herakles, portrait-bust and animal figurines, numbered TK. 4-9. The classification of these was carried out after defining the evaluated works. The examples defined in detail were subsequently examined to determine their iconography. Dating was carried out through comparing the typologies of these examples with finds from contemporary cities and contexts. Stylistic and typological examination show these Tralleis finds carry the style of the Roman Imperial Period. These types are found more frequently in examples from the Carian region within the coroplastic practice of the Roman Imperial Period.

Keywords: Caria • Tralleis • Coroplastic • Terracotta Figurines • Roman Imperial Period

* Arş. Gör. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın.
mcekilmez@gmail.com

Aydın İli sınırları içindeki Messogis (Kestane) Dağı'nın güney eteklerinde yer alan Tralleis antik kenti, sanatsal zenginlikleriyle her dönemde ön plana çıkmıştır. Klasik ve Hellenistik Dönem'de savunma bakımından oldukça korunaklı bir garnizon kenti olduğu anlaşılan Tralleis, Roma Dönemi'nde Laodikeia, Nysa, Ephesos, Magnesia ve Miletos gibi kent merkezlerinin rotası üzerinde yer alır[1]. Stratejik konumu yanında güneyinden geçen Büyük Menderes Nehri ve Menderes Ovası'nın zenginliklerinden faydalanmıştır. Strabon, Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Tralleis'in kamu gelirleri bakımından zengin bir şehir olduğunu burada yaşayan insanların eğitimli ve kültürlü olduklarını belirtir[2].

Kent hakkındaki ilk bilgileri W. M. Leake, R. Chandler, C. Fellows, C. Texier, Rayet ve Thomas sunmaktadır[3]. 19. yüzyılda yapılan kazı ve araştırma çalışmalarıyla ilk defa antik kentin bugün askeri alan içinde kalan bölgelerini de kapsayan detaylı bir topografik haritası oluşturulmuştur. Kentteki ilk kazılar 1888 yılında, Alman Orient Komitesi adına C. Humann ve W. Doerpfeld tarafından başlatılmış daha sonra 1902'de İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne Tralleis'ten bulunan üç heykelin getirilmesiyle birlikte Edhem Bey kazı çalışmaları yapmak üzere görevlendirilmiştir[4]. Bugün günümüze ulaşan birçok arkeolojik yapı ve sanatsal eser sayesinde antik dönemlerdeki zenginliği takip edilebilen Tralleis antik kenti özellikle Hellenistik Dönem'de Batı Anadolu kentleri içinde ayrıcalıklı bir konuma gelmiştir. Bugüne kadar yapılan araştırmalar ve antik yazarların verdiği bilgiler, Tralleis'in Hellenistik Dönem'de önemli bir yontu üretim merkezi olduğunu göstermiştir[5].

Bu çalışmada, 2008 yılında Prof. Dr. Abdullah Yaylalı başkanlığında, Tralleis antik kentinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bulunan bir grup figürin incelenmektedir[6]. Daha önce koroplastik buluntuları konusunda sınırlı bilgiye sahip olduğumuz[7] kentin, Güney Nekropolis alanına ait buluntular değerlendirilmiştir[8]. Bu çalışmada ise diğer yayınlardan bağımsız olarak, 2008 yılı kazılarında elde edilen buluntular bilim dünyasına sunulmaktadır. 2008 yılında antik kentin iki farklı alanında kazı çalışmaları yürütülmüştür[9]. Çalışmada ele alınan figürinler, Batı Nekropolis alanındaki TRL08NAOM02 nolu oda mezardan ve Hamam-Gymnasion kompleksinin kuzeydoğusundaki Latrina'nın fosseptik kanallarından bulunmuştur.

Batı Nekropolis TRL08NAOM02 Nolu Mezar Buluntuları

2008 yılında antik kentin Batı Nekropolis alanında yapılan çalışmalarda, 5,98 x 5,11 metre ölçüsün-

---

1 Chandler 1825, 260; Ramsay 1887, 354; French 1988, 536.

2 Strab. XIV. 1. 42.

3 Leake 1824, 247 vd.; Chandler 1825, 260 vd.; Fellows 1852, 242 vd.; Texier 1862, 280 vd.; Sterrett 1885, V. 1, 91-120. Frothingham 1888, 486; Rayet – Thomas 1997, 1 vd; Oikonomos 1923, 59 vd.; Üreten 2005, 196 vd.

4 Humann – Doerpfeld 1893, 395 vd. taf. XII-XIII; Edhem Bey 1904, 55 vd.

5 Oikonomos 1923, 59 vd.; Sichtermann 1965, 71-85; Laubscher 1966, 115-129, taf.17-24; Steuben 1972, 133-140; Linfert 1976, 99, taf. 45, nr. 234-236; Özgan 1990, 247 vd. lev. 193-196; 1995, 12 vd.; Atik 1996, 6 vd.; Kunze 1998, 78 vd.; Ridgway 2008, 274 vd.; Şahan 2006, 10 vd.; Saraçoğlu-Çekilmez 2010, 57-58; Yaylalı-Çekilmez 2012, 223 vd.

6 Eserlerin yayınlanması konusundaki destekleri nedeniyle kazı başkanı Prof. Dr. Abdullah Yaylalı'ya, kazı alanı sorumluları Prof. Dr. Serap Yaylalı, Doç. Dr. Nurettin Öztürk ve Yrd. Doç. Dr. Aydın Erön'e teşekkürlerimi sunarım.

7 Froehner 1886, 1 vd., pl. 1-3; Winter 1903, taf. 159 nr. 3; Mollard-Besques 1972, 126 pl. 154, g - D845, i – E/D 846; Saraçoğlu 2010, 487 vd.; Çekilmez 2010, 165 vd.; 2013, 201-217.

8 Çekilmez 2014, 1 vd.

9 Yaylalı 2010, 375-385.

Fig. 1-2. *TK. 1-2 Nolu Hörgüçlü Boğa*

de, kuzey-güney doğrultulu olan ve doğusundaki doğal eğimden faydalanılarak moloz taştan inşa edilen bir oda mezar açığa çıkarılmıştır. Yürütülen çalışmalar sırasında açmanın farklı seviyelerindeki dolgu toprak içinde üç adet farklı tipte figürine rastlanmıştır[10]. **TK. 1-3** nolu figürinlerden biri hörgüçlü boğa, biri erkek /kukla figürini diğeri ise horoz heykelciği parçasıdır. Kırmızımsı sarı renk hamurlu, mika ve kum katkılı olan figürinler iyi pişmiştir. İki ayrı kalıp yapımı olan figürinlerin yarı döküm tekniğiyle üretildikleri tespit edilmiştir.

TK. 1 nolu kaide üzerindeki boğanın hörgücü abartılı şekilde dışa taşkın verilmiştir. Boyun sarkık, gövde geniş ve güçlü, bacaklar ise hareketlidir (Fig. 1-2). Benzerleri Ephesos[11], Girit[12], Güney İtalya[13], Metropolis[14], Myrina[15] ve Samos'da[16] bulunmuştur. En yakın buluntuları ise kentin Güney Nekropolis alanında bulunanlar oluşturmaktadır[17].

Hörgüçlü boğa ya da Hint boğası (zebu-zebus), İndus Vadisi yerleşimlerinden Mohenja Daro'da bulunan ve yaklaşık M.Ö. 3000'e tarihlenen bir mühür üzerinde[18]; M.Ö. 2000'den itibaren ise aynı vadideki yerleşimlerde taş mühürler ve figürinlerde görülmektedir. Erken örneklerde erkeğin üremesiyle ilgili kültlerde yaygın olduğu düşüncesi hâkimdir[19]. El yapımı terrakotta boğalar, M.Ö. II. binin ikinci yarısında Susa'dan ve Umm el-Marra'dan bulunmuştur[20]. M.Ö. 281'den sonraki Seleukeia/Tralleis basımlı sikkelerde, M.Ö. II. yüzyılda ise Antiokheia[21], Menderes Magnesiası[22] ve Smyrna[23] sikkelerinde hörgüçlü boğalar betimlenmiştir[24].

Aynı mezardan bulunan diğer buluntu ise **TK. 2** nolu erkek figürin parçasıdır (Fig. 3-4). Vücudunun sağ üst kısmı ve belinden dizine kadar bir bölümü korunan figürinin belinden altının giyimli olduğu görülmektedir. Benzer tipteki Güney Nekropolis buluntuları bu figürin parçasının bir kuklaya ait olduğunu göstermektedir[25]. Bu tipteki kuklalarda alt ve üst gövde tek bir parçadan üretilmekte ayrıca kalıplanan kollar ve bacaklar bir ip yardımıyla vücuda tutturulmaktadır.

---

10 Yaylalı 2010, 375-385. Bunlardan TK. 1 nolu hörgüçlü boğa ise aynı mezarın 2007 yılındaki temizlik çalışmaları sırasında bulunmuştur.

11 Lang-Auinger 2003, taf. 128 TK. 75-76; Lang-Auinger 2007b, taf. 55 TK. 110.

12 Kourou – Karetsou 1997, pl. XLII a.

13 Chesterman 1974, 48 fig. 46.

14 Meriç 2007, lev. 115 TK 119.

15 Mollard-Besques 1963, pl. 179, d-377, a-371, c-372, d-1695, e-1695, f- 673; Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 129 nr. 1008; Duchene-Mathieux 2007, pl. XII, 377.

16 Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 46 nr. 272, 273.

17 Çekilmez 2014, lev. 124 K. 126-127.

18 Deak – Ellinger 2002, fig. 3.

19 Moore 1977, 98 fig. 60; Aruz – Wallenfels 2003, 245 vd.

20 Akkermans – Schwartz 2004, 357 fig. 10. 20.

21 Head 1897, pl. III, nr. 3-5.

22 Thonemann 2011, 45 fig. 1. 25.

23 Head 1897, 249, pl. XXVI nr. 5.

24 Ruge 1937, 2102.

25 Çekilmez 2014, lev. 111 K. 99-100.

Fig. 3-4. *TK. 2 Nolu Erkek Figürini ve Detay*

Bu tipteki benzer kuklalar Attika[26], Assos[27], Ephesos[28], Korinthos[29] ve Myrina'da[30] bulunmuştur. Özellikle Ephesos Yamaç Evler 1 ve 2'de bulunan kuklalar ile Tralleis buluntuları aynı atölye üretimi olmalıdır[31].

M.Ö. 3000-2000 arasına tarihlenen Mısır kökenli ilk oyuncak bebeklerin ahşaptan yapıldığı bilinmektedir[32]. İlk örneklerde, sadece kolları hareketli olan yaşlı kadını temsil eden oyuncak bebekler üretilmiştir. Kerameikos'ta, Protogeometrik Dönem'e tarihlenen bir mezarda bulunan ilk kuklalar şişman insan görünümlüdür. Bazı örneklerde bacaklar vücuttan bağımsız üretilerek vücuda tutturulmuştur[33]. Geç Geometrik Dönem'e tarihlenen Boeotia buluntularında kollar vücuda yapıştırılmış ve bacaklar hareketlendirilmiştir[34]. Attika'dan bilinen en erken örnekler M.Ö. V. yüzyılın ortalarına[35], Korinthos'ta M.Ö. III. ile II. yüzyıla tarihlendirilmektedir[36]. Klasik ve Hellenistik Dönem ile birlikte mezar stellerinde çocukların günlük yaşamda olduğu gibi ellerinde oyuncak ya da kukla tuttukları görülmektedir[37]. Bizans Dönemi'nde çocukların oyuncak ya da kuklalar ile birlikte gömülmesi geleneği devam etmiştir. Oyuncakların, çocukların ruhlarına eşlik ettiğine ve ruhlarını koruduğuna inanılmıştır. Ayrıca oyuncakların öteki dünyada yeniden doğuş sırasında çıldırmış olan ruhları sakinleştirdiği düşünülmüştür[38].

Fig. 5. *TK. 3 Nolu Horoz Figürini Parçası*

Aynı oda mezarda ele geçen diğer buluntu ise kaide üzerinde verilen **TK. 3** nolu horoz heykelciği parçasıdır (Fig. 5). Bu tipteki heykelciklerde, kaide üzerinde verilen horozların tüyleri kabartma şeklinde, kanatları kapalıdır. Benzer tipteki horoz heykelcikleri Aliağa[39], Atina[40], Atina Agorası[41], Delos[42], İonia[43], Kıta Yunanistan[44], Myrina[45], Olynthos[46], Parion[47],

---

26 Higgins 1967, 31C.

27 Tolun 2002, lev. LXVI, 1, 2, 3, 4; 2009, 51 res. 21.

28 Meriç 2002, taf. 111 TK. 34; Lang-Auinger 2003, taf. 124 TK. 26; Lang-Auinger 2007a, 273 vd. fig. 2 şek. 2, fig. 3, şek. 3; Öztürk 2007, lev. XVIII K. 45.

29 Higgins 1967, 35 A, C.

30 Mollard-Besques 1963, pl. 170, a- 1683, b- 284, c-B 52, d- 295, e- 97, f-97, pl. 171, e- 1308 vd.

31 Lang-Auinger 2007a, 271 vd. şek. 1-3.

32 Lang-Auinger 2007a, 27.

33 Cohen-Rutter 2007, 187 fig. 9-10.

34 Elderkin 1930, 454 vd.

35 Higgins 1967, 83 vd. fig. 30B.

36 Merker 2000, 52.

37 Merker 2000, 52 vd. dn. 210; Layne 2008, 27 vd.

38 Papakonstantinu 2009, 249 vd. dn. 307.

39 Küçükgüney – Altun 2009, res. 1, 4.

40 Pisani 2006, 339, fig. 28 nr. 107 pl. 21, e-f.

41 Lamberton – Rotroff 1985, 7 fig. 12; Thompson – Thompson 1987, 21 pl. 21 nr. 17.

42 Laumonier 1954, pl. 100 nr. 1344, 1345.

Pergamon[48], Rhodos[49] ve Troia'da[50] görülür. En yakın buluntuları ise Tralleis Güney Nekropolis alanından bulunanlar oluşturmaktadır[51].

Geometrik Dönem'de Kerameikos'ta karşımıza çıkan ilk pişmiş toprak horozlar[52], Atina Agorası'nda M.Ö. VIII. yüzyıl sonlarında görülmeye başlanmıştır[53]. Korinthos seramiğinde M.Ö. VIII. yüzyıl sonlarında[54], Atina Agorası buluntularında ise M.Ö. VII. yüzyıldan[55] sonra görülmektedir. Tralleis Güney Nekropolis alanındaki mezarlarda horoz heykelcikleriyle birlikte aynı kontekst içerisinde çocuk ve Eros figürinleri bulunmuştur[56].

Latrina Fosseptik Kanalı Buluntuları

Tralleis Hamam-Gymnasion kompleksinin kuzeydoğusunda yer alan latrinadaki kazı çalışmaları 2006-2008 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalarda, doğu-batı yönünde inşa edilen ve yaklaşık 68 kişilik latrinanın doğu kısmında su ihtiyacı için yapılmış bir havuz ya da su deposu tespit edilmiştir. U planlı olan yapının kuzey, güney ve batısında tuvalet ihtiyacının giderildiği bölümler yer almaktadır. Doğu bölümündeki havuzun her iki tarafında birer giriş yer almaktadır. Girişlerin yer aldığı sokakların altında latrina ve hamam ile latrinanın pis su bölümünden gelen suların toplandığı atık su kanalları yer almaktadır[57]. Bu çalışmada ele alınan **TK. 4-9** nolu buluntular, sözü edilen fosseptik kanallarındaki dolgu toprağın içinden ele geçmiştir. Kırmızımsı sarı renk hamurlu, mika ve kum katkılı olan figürinler iyi pişmiştir. İki ayrı kalıp yapımı olan figürinlerin yarı döküm tekniğiyle üretildikleri tespit edilmiştir.

Fig. 6. *TK. 4 Nolu Erkek Figürini Parçası*

Bu grupta ele alınan **TK. 4** nolu parçada, dizlerini bükerek karnına doğru çeken ve oturan bir figürin ellerini dizleri üzerinde birleştirmiştir (Fig. 6). Benzer tipteki figürinler grotesk ya da karikatür figürin olarak adlandırılmaktadır.

Grotesk tiplerinin en yoğun görüldüğü merkez Smyrna'dır. Bugün farklı müzelerde korunan Smyrna üretimi grotesk figürinleri zayıf, şişman ve hastalıklı kadın ve erkeklerin çok farklı tipleriyle dikkat çekmektedir[58]. Smyrna ile etkileşimler sonucunda benzer tiplerin diğer Batı Anadolu kentlerinde yaygın-

43 Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 25 nr. 144, pl. 183 nr. 1437.
44 Sieveking 1916, taf. 7 nr. 1.
45 Mollard-Besques 1963, pl. 182, a- 380, b –379; Mrogenda 1996, taf. 8 nr. 114/52; Duchene-Mathieux 2007, pl. XII, 380.
46 Robinson 1952, pl. 104 nr. 335.
47 Aydın-Tavukçu 2006, 210 vd. lev. 32 res. 96 kat. no. 61, res. 97, kat. no. 62 vd.
48 Leyenaar-Plaisier 1979 pl. 135 nr. 1055, 1056.
49 Higgins 1967, pl. 35 nr. 188-190.
50 Tavukçu 1999, 231, 295 lev. 59, kat. no. 235, 236.
51 Çekilmez 2014, lev. 123 K. 122-125.
52 Coldstream 2003, 312, fig. 100.
53 Lamberton – Rotroff 1985, fig. 7-8.
54 Lamberton – Rotroff 1985, fig. 7-8.
55 Lamberton – Rotroff 1985, fig. 7-8.
56 Çekilmez 2014, 1 vd.
57 Yaylalı 2010, 376 vd.
58 Mollard-Besques 1972, pl. 303-309; Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 57-60.

laştığı tespit edilmiştir[59]. Benzerleri Anadolu[60], Metropolis[61], Myrina[62], Pergamon[63], Pompei[64], Smyrna[65], Stratonikeia[66], Tenedos[67] ve Tarentum'da[68] bulunmuştur. F. Winter benzerlerini *"karikatür figürinler"* grubunda değerlendirir[69].

Fig. 7. *TK. 5 Nolu Domuz Heykelciği Parçası*

İlk olarak, abartılı şişman ya da zayıf vücut hatlarıyla verilen grotesklerin gerçek yaşamda da böyle oldukları ve bu kişilerin iyileşmek amacıyla adaklar bıraktıkları düşünülmüştür. Başta Demeter olmak üzere tanrıçaların kutsal alanlarında, çok sayıda farklı tipte groteskler bulunmuştur[70]. Diğer taraftan Hellenistik Dönem'de Aleksandreia örneklerinin mezarlara adandığı bilinmektedir.

Çalışma kapsamındaki diğer örnek ise **TK. 7** nolu erkek figürini parçasıdır. Bu parçada, bir erkek figürinin sağ bacağının ayaktan dizin üst bölümüne kadar olan kısmı ile sağ bacağın yanındaki lobutun bir bölümü korunmuştur. Figürinin sağ bacağının yanındaki lobut ve sağ bacağın güçlü yapısı bunun bir Herakles heykelciğinin parçası olabileceğini göstermektedir (Fig. 9).

Sağ bacağının yanında lobutu ile birlikte verilen bir figürin Tralleis Güney Nekropolis'i sınırları içinde kalan Mesutlu Köyü'ndeki bir oda mezarda bulunmuştur[71]. Benzer tipteki figürinler Atina Agorası[72], Delos[73], Miletos[74], Myrina[75], Patara[76], Priene[77], Roma[78], Stratonikeia[79], Tarsus Gözlükule[80] ve Troia'da[81] ele geçmiştir.

Sağ bacağının yanında lobut ile birlikte verilen tipin orijinali M.Ö. 440-439'a tarihlenen Samos Hera Tapınağı'ndaki Zeus, Athena ve Herakles grubundaki Herakles yontusuyla[82] benzeşmektedir.

---

59 Mollard-Besques 1972, 126.
60 Winter 1903, taf. 437, nr. 8, 9, taf. 438 nr. 2.
61 Meriç 2002, 96.
62 Winter 1903, taf. 437 nr. 6.
63 Schmidt 1994, taf. 32 nr. 172.
64 Winter 1903, taf. 439 nr. 3.
65 Winter 1903, taf. 438 nr. 5.
66 Baldıran 1990, res. 222.
67 Winter 1903, taf. 437 nr. 1.
68 Winter 1903, taf. 439 nr. 6; Graepler 1997, 233, abb. 283 -286.
69 Winter 1903, taf. 433 vd.
70 Işın 2008, 82 vd.
71 Çekilmez 2013, 202 vd. fig. 1-4.
72 Thompson – Thompson 1987, pl. 50 nr. 4a, 5, T 2297.
73 Laumonier 1954, pl. 28 nr. 354, 355, pl. 106 nr. 7.
74 Henninger – Kossatz 1977, taf. 59 nr. 1, 2.
75 Winter 1903, taf. 378 nr. 2-5, 7; Mollard-Besques 1963, pl. 105 a-B 26, b-MYR 202, c-MYR 201, d-LY 1558, e-MYRINA 679, f-MYRINA 1127; Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 103 nr. 717.
76 Işın 2007, 150 vd. res./fig. 39 K34, res./fig. 40 K35, res./fig. 41 K36.
77 Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 140 nr. 1076; Rumscheid 2006, taf. 128 1-3 kat. no. 292.
78 Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 156 nr. 1192.
79 Baldıran 1990, res. 232-233.
80 Goldman 1937, 285 fig. 48; Goldman 1950, 225 nr. 151.
81 Thompson 1963, 72 pl. 5 nr. 2.
82 Boardman 2005, fig. 22.

Diğer taraftan sağ bacağın yanında lobut olmasıyla Albertini Heraklesi'ne ve kopyalarına benzemektedir. Arkaik Dönem'de insanüstü gücüyle korkusuzca rakiplerinin üstesinden gelir şekilde betimlenen Herakles, Klasik Dönem'de bu çabalarından ve zaferlerinden bağımsız resmedilmiştir. Hellen kültüründe gymnasion alanında eğitim alan ve atletlere model olan Herakles adına dört yılda bir festival düzenlendiği bilinmektedir. Tralleis'in kuzeyinde yer alan Messogis (Kestane) Dağı'ndaki Karagözler Yaylası'nda 1978 yılındaki gözlemlerde Herakles'in on iki işinin anlatıldığı kabartmalara sahip mermer bir sunak tespit edilmiştir[83].

Çalışma kapsamında ele aldığımız diğer grup ise **TK. 5-6** ve **8** nolu hayvan heykelciği parçalarıdır. Bunlardan **TK. 5**'de gövdesinin bir bölümü ve tek bacağı korunan bir domuz ele geçmiştir (Fig. 7). Benzer tipteki en yakın buluntu antik kentin arsenal olarak adlandırılan yapısındaki kazılarda bulunan domuz figürinidir[84]. Her iki örnekte de kaide üzerinde yükselen domuzların gövdesi güçlü ve hareketli verilmiştir.

TK. 6 nolu güvercin heykelciğinin sadece boyun ve gaga kısmı korunmuştur (Fig. 8). Benzer tipteki güvercin heykelciklerinde gövdenin kalın, kanatların ise kapalı olduğu görülmektedir. Bacak ve ayaklar ise genelde verilmemektedir. Benzerleri Assos[85], Atina Agorası[86], Attika[87], Danimarka Ulusal Müzesi[88], Delos[89], Girit[90], Gordion[91], Ionia[92], Kıbrıs[93], Lindos[94], Myrina[95], Olynthos[96], Parion[97], Patara[98], Pergamon[99], Priene[100], Sardeis[101] ve Troia'da[102] bulunmuştur. Tipolojik olarak en yakın buluntular ise Tralleis Güney Nekropolisi'nden bulunanlardır[103].

Fig. 8. *TK. 6 Nolu Güvercin Heykelciği Parçası*

Babil ve Asur kültürlerinde daha çok İştar ile bağlantılı olan ilk pişmiş toprak güvercinler, M.Ö. yaklaşık 4500 yıllarında Mezopotamya'da görülmektedir. M.Ö. II. binde, Knossos ve Mykenai'de tanrı ve tanrıçaların doğuşuyla bir tutulmuş, güvercin-tanrıça geleneği oluşmuştur. Özellikle

---

83 Tül – Aydaş 2011, 14 vd. res. 6-13.
84 Dinç – Dede 2003, 14 nr. 13.
85 Opper 1996, 178 abb. 5, t; Tavukçu 1999, 232 lev. 60, K. 237 a – d; Tolun 2002, lev. LXVII, kat. no. 141 -143 lev. LXVIII kat. no. 144 -146, lev. LXIX kat. no. 147 - 148 vd.; 2009, 52 res. 22.
86 Grandjouan 1961, pl. 21 nr. 846; Pisani 2006, pl. 32 a, d-f.
87 Leyenaar-Plaisier 1979, pl 3 nr. 17.
88 Breitenstein 1941, 74 pl. 85 nr. 708.
89 Laumonier 1954, pl. 100 nr. 1346, 1347.
90 Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 17 nr. 83.
91 Romano 1995, pl. VI, nr. 23.
92 Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 25 nr. 139, 145, pl. 183 nr. 1440, 1441.
93 Leyenaar-Plaisier 1979, pl. 189 nr. 1492.
94 Blinkenberg 1931, 113 nr. 2414, 2418, 2420, 2423, 2425, 2426.
95 Mollard-Besques 1963, pl. 182, e – MYR 378, pl. 183, c – M 142.
96 Robinson 1952, pl. 102, nr. 320 – 324.
97 Aydın – Tavukçu 2006, lev. 32 res. 94 kat. no. 59, res. 95, kat. no. 60.
98 Işın 2007, res./fig. 63, K. 58, res./fig. 64, K. 59, res./fig. 65, K. 60, res./fig. 66, K. 61.
99 Töpperwein 1976, taf. 84 nr. 576.
100 Rumscheid 2006, taf. 150, 4 kat no. 361.
101 Richter 1963, pl. 51k.
102 Thompson 1963, pl. LVI nr. 290.
103 Çekilmez 2014, lev. 122, K. 118-121.

Fig. 9. *TK. 7 Nolu Erkek Figürini Parçası*

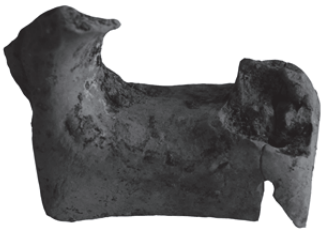

Fig. 10. *TK. 8 Nolu Hayvan Figürini Parçası*

Kıbrıs'ta bulunan çok sayıdaki sikke üzerinde tanrıça Aphrodite güvercin tanrıça olarak betimlenmiştir. Kıta Yunanistan'a ise Oryantalizan Dönem ile birlikte giriş yaptığı kabul edilmektedir[104]. Güvercinler, Arkaik Dönem'den itibaren özellikle aryballos formuyla tanrıçalara ait kutsal alanlarda adak eşyası olarak bulunmuştur[105]. M.Ö. V. yüzyıla tarihlenen mezar stellerinde, çocukların güvercinle oynadığı çok sayıda betimleme bulunmaktadır[106].

Çalışmada değerlendirdiğimiz diğer buluntu ise **TK. 9** nolu portre-büsttür (Fig. 11-12). Kollar hariç baştan göğsün alt kısmına kadar çalışılmıştır. Uzun süre nemli ortamda ve toprak altında kalması nedeniyle yer yer bozulmalar oluşmuştur. Başını hafifçe yana çeviren kadın aşağı, sağına bakmaktadır. Ortadan ayrılan saçlar, her iki yanda yatay dilimlere ayrılarak kulaklar da dâhil başı tamamen kaplamıştır. Alnın üst kısmını ve kulakları kapatan saçlar boynun arkasında, ense üzerinde sonlanır. Terrakottanın arka kısmı düz bırakıldığından saçın bitişi takip edilememektedir. Yüz oval ve yağlı, alın geniş, göz kapakları etli, burun uzun ve geniş, ağız ise küçük ve kapalıdır. Gözler badem şeklinde verilmesine rağmen göz kapakları Antoninler Dönemi modasını yansıtır şekilde hafifçe kapalıdır. Yuvarlak çenenin altında alt çene belirgin, boyun kalın, omuzlar dardır. Alttaki tunik üzerine üstte "V" yakalı palla vücudun üst kısmını tamamen örtmektedir. Tek parça kalıp yapımı olan eserin ön yüzü ayrıntılı, arka kısmı yüzeyseldir. Benzer üretim tekniği dönemin terrakotta büstlerinde sıkça uygulanmıştır.

Terrakotta büstün portre özellikleri, Antoninus Pius ve Yaşlı Faustina'nın kızı, Marcus Aurelius'un karısı Genç Faustina'nın ve Antoninuslar Dönemi özel portrelerinin modasını yansıtmaktadır[107]. Saçların ortadan ayrılması, yanlarda fırçalanmış şekildeki dalgalı yapısı, kulakları da örterek ense üzerinde sonlanması ve göz kapaklarının hafifçe kapalı olmasıyla Roma'daki Museo Capitoli-

---

104 Bromiley 1979, 987 vd.

105 Higgins 1967, pl. 19 nr. 100-102; Rubensohn 1962, 166, pl. 32 nr. 92; Rohde 1968, abb. 5a, 6b; Robert – Robert 1983, 14, 64, fig. 35; Vafopoulou-Richardson 1991, 17, 18.

106 Neer 2010, 200 vd. fig. 132-133; Cohen-Rutter 2007, 14, fig. 4.

107 Annia Galeria Faustina ya da diğer adıyla Genç Faustina, Yaşlı Faustina ve Antoninus Pius'un kızıdır. M.S. yaklaşık 125 -130 civarında Roma'da doğduğu düşünülmektedir. Hadrianus'un uygun görüşüyle Lucius Verus ile nişanlanmasına rağmen Antoninus Pius'un isteğiyle M.S. 145 yılında kuzeni olan Marcus Aurelius ile evlenir. İlk çocuğunu doğurduktan sonra Domitia Faustina, M.S. 146 yılında Augusta, M.S. 170-174 yıllarındaki kuzey seferlerine Marcus Aurelius ile birlikte katıldığı için Mater Castrorum unvanını alır. M.S. 175 yılındaki Doğu Seferi sırasında hayatını kaybeder. Ölümünden sonra *diva* unvanı alarak kutsanmıştır, bk. Kleiner 1992, 278 vd. İlk portre tipi, Augusta unvanıyla birlikte ilk çocuğunu doğurduktan sonra 17 yaşındayken, M.S. 147-148'de oluşturulmuştur. İlk portre tipinde yüz oval, kaşlar düzgün, gözler badem şeklinde ve göz kapakları Antoninuslar Dönemi portrelerinde olduğu gibi kısmen kapalıdır. Merkezde ortadan ayrılan saçlar her iki yanda örtüşen dört saç katından oluşmaktadır. İkinci portre tipi M.S. 161 yılında Commodus ve Fulvus Antoninus adlı ikizlerini doğurduğu dönemde oluşturulmuştur. Faustina bu tipte 30'lu yaşlarında verilmiştir ve ilk tipe göre daha olgundur. Bu tipte saçlar yine ortadan ayrılarak fırçalanmış gibi dalgalıdır. Kulakları örten saç kıvrımları boynun arkasında toplanır, bk. Kleiner 1992, 279 vd.; ayrıca bk. İnan – Rosenbaum 1966, 18 vd.; Özgan 2013b, 240 vd.

Fig. 11-12. *TK. 9 Nolu Portre-Büst ve Detay*

no'da bulunan ikinci tipe giren portreyle[108] benzeşmektedir. Benzer şekilde Ostia'dan bulunan ve M.S. 175-180 arasına tarihlenen Mars-Venüs grubundaki Venüs'ün saç modasını yansıtır[109]. Diğer taraftan aynı dönemdeki Anadolu buluntularından bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan Kandilli (Bozhöyük)[110], Perge[111] ve Ephesos Part Anıtı[112] buluntusu Genç Faustina portreleriyle yüzün oval yapısıyla benzerdir. Terrakotta büst ile yüz tipi ve saç modası bakımından en yakın örnek Smyrna Agorası[113] ve Vatikan[114] buluntularıdır. Bu örneklerde saçların yüzeysel işlendiği ve peruk şeklinde başın tamamını kapattığı görülmektedir. Yüzün oval ve yağlı yapısı, göz kapaklarının hafifçe kapalı verilmesi ve yüz ayrıntıları tüm buluntularda ortaktır. Bu dönemde özgür ve aristokrat kadınlar tarafından kullanılan söz konusu saç modası oldukça yaygınlaşmıştır[115]. Özellikle Antoninuslar Dönemi özel portrelerini yansıtan Antalya Müzesi[116] ve İznik[117] buluntuları moda bakımından benzerdir.

TK. 9 nolu portre-büstte, yaklaşık 30-40 yaşlarında bir kadının, saç modası ve yüz yapısını barındıran portre özelikleriyle tasvir edildiği görülmektedir (Fig. 11-12). Portrecilikte M.Ö. III. yüzyıldan itibaren gerçekçi betimlemenin yerleşmiş olmasına rağmen ideal hatlar da eklenmiştir. Özgan, Kıta Yunanistan'dan önce Anadolu'da denenen portre sanatının daha sonra Akdeniz Havzası'na yayıldığını düşünmektedir. Roma portre anlayışı ise ilk olarak imparatorluk ailesinin ve devletin hizmetinde olmuştur[118]. Işın, Anadolu'da portre büstlerin daha çok Kilikya Bölgesi mezar stellerinden tanındığını belirtir[119].

İtalya buluntuları, terrakotta büst formunu ve gelişimini göstermesi açısından önemlidir. Örneğin Paestum'daki Santa Verana'da bulunan terrakotta büstlerin yaygın bir adak objesi oldukları tespit edilmiştir. Benzer tipteki La Pestana buluntularının ise M.Ö. IV. yüzyılın ortasından M.Ö. erken III. yüzyıla kadar devam ettiği tespit edilmiştir[120]. Roma İmparatorluk Dönemi terrakotta portre-büstlerinin yoğunluğu bakımından Atina Agorası ön plana çıkmaktadır. Özellikle

---

[108] Kleiner 1992, 280 nr. 247.

[109] Kleiner 1992, 280 nr. 248.

[110] İnan – Rosenbaum 1966, pl. XXVIII, nr. 3-4, pl. XXIX, nr. 2.

[111] İnan – Rosenbaum 1966, pl. XXX, nr. 1, pl. XXXI, nr. 1-2.

[112] İnan – Rosenbaum 1966, pl. XXX, nr. 2.

[113] İnan – Rosenbaum 1966, pl. XXX nr. 3-4.

[114] Genç Faustina'nın M.S. 152 yılında T. Aelius Antonius'u doğurması üzerine bu portre tipinin oluştuğu düşünülmektedir. Bugün Vatikan Müzesi'nde korunan örnek, söz konusu tipin en önemli eseridir. Bu portre tipinde diğer örneklere göre daha dolgun olan saç, peruk gibi kafayı tamamen sarmaktadır. Saçlar, ince dalgalar halinde ayrıntısız şekilde kulakların üzerinden enseye doğru taranarak ensede topuz şeklinde bağlanmıştır, bk. Özgan 2013b, 240 res. 257a - c.

[115] Kleiner 1992, 280 vd.

[116] İnan – Rosenbaum 1966, pl. CLXX, nr. 4-5.

[117] İnan – Rosenbaum 1966, pl. LI nr. 3-4.

[118] Özgan 2013a, 13 vd.

[119] Işın 2008, 589.

[120] Paestum'daki Santa Verena'da, M.Ö. IV-III. yüzyıla tarihlenen 100'den fazla terrakotta kadın büstü bulunmuştur (Ammerman 2002, 14 vd.).

M.S. erken III. yüzyılda yaygınlaşan terrakotta büstlerin M.S. II. yüzyılın ortalarına tarihlenen örneklerde göğüs ve omuzlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Genellikle dairesel kaideli büstlerin kaidesi ve portre ayrı ayrı üretilmektedir. Büstlerde en çok Athena, Pan, Satyros ve Frig başlıklı genç erkekler tasvir edilmiştir[121]. Patara'dan bulunan ve Iulius Claudiuslar Dönemi modasını yansıtan iki terrakotta portre-büst, dönem özelliklerini göstermesi açısından önemlidir[122]. **TK. 9** nolu eserin Antoninler Dönemi kadın modasını yansıttığı belirlenmesine rağmen betimlenen kişinin Genç Faustina olduğu belirgin değildir. Aynı dönemde özel portrelerde de söz konusu modanın kullanılmış olması betimlenen kişinin kimliklendirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle eserin Antoninler Dönemi'ne ait Genç Faustina ya da dönem modasını yansıtan bir kadını tasvir ettiği sonucuna varılmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma kapsamında değerlendirdiğimiz figürinlerin tamamı Roma İmparatorluk Dönemi stil ve modasını yansıtmaktadır. M.S. I-III. yüzyıl arasına tarihlenen mezar konteksti içinde buluntuların durumu -dolgu toprak tabakasından geldikleri için- tespit edilememesine rağmen figürinler M.S. I. yüzyıl özellikleri göstermektedir[123].

Çalışmada ele aldığımız latrina fosseptik kanalı buluntuları ise, M.S. I-III. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Bunlardan sokak altı kanalizasyonunda bulunan TK. 4-5 ve 7-8 nolu figürinler, M.S. I-III. yüzyıllar arasına verilmektedir. Aynı kanal içinde bulunan farklı tabakadaki seramikler ise M.S. I. yüzyılın başı ile M.S. IV. yüzyılın başı aralığına tarihlenmiştir[124]. Latrina'nın kuzey kanalındaki alt tabakadan bulunan TK. 9 nolu portre-büst, M.S. II. yüzyılın üçüncü çeyreği, aynı kanaldan ele geçen farklı formdaki seramikler ise, M.S. II - VI. yüzyıllar arasının stil özelliğini göstermektedir[125]. Latrina'nın güney kanalının doğu ucundaki kanalizasyondan ele geçen TK. 6 nolu güvercin heykelciği parçası M.S. I. yüzyıla, aynı kanalda bulunan seramikler M.S. II-III. yüzyıla, bir örnek ise, M.S. V. yüzyıla tarihlenmiştir[126]. Latrina kanallarında ele geçen buluntular, kanalların yapılış amacına uygun olarak M.S. III. yüzyılın sonuna kadar kullanıldığını göstermiştir[127].

Latrina kuzey kanalı buluntusu TK. 9 nolu portre-büst, yüz tipi ve saç modasıyla Antoninler Dönemi stilini (M.S. II. yüzyılın üçüncü çeyreği) yansıtmaktadır. Bu figürin, Flaviuslar Dönemi sonrasındaki Tralleis koroplastiği hakkında bilgi vermesi nedeniyle oldukça önemlidir. M.S. III. yüzyıl çizgisel-şematik stilini yansıtan TK. 4 ise kent için dönemin tekil örneklerinden biri olmalıdır.

---

121 Grandjouan 1961, 18 vd.
122 Işın 2008, 587 vd. res. 1-5.
123 Yaylalı 2010, 380 vd.
124 Erön 2013, 165 vd.
125 Erön 2013, 166 vd.
126 Erön 2013, 165 vd.
127 Erön 2013, 168 vd.

KATALOG

TK. 1. Hörgüçlü Boğa (Fig. 1-2)
Kazı Env. No: TRL07NA479
Müze Env. No: 7966.
Buluntu Yeri ve Tarihi: TRL08NAOM02 nolu oda mezar, 2007.
Ölçüleri: Yük: 15 cm. **Gen:** 9, 4 cm. **Kal:** 0, 4 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (5 YR 7/6 – 8), mika ve kum katkılı, beyaz (5 YR 8/1) astarlı.
Tarih: M.S. I. yüzyıl.

TK. 2. Kukla Figürini Parçası (Fig. 3-4)
Kazı Env. No: TRL08NA02A.
Buluntu Yeri ve Tarihi: TRL08NAOM02 nolu oda mezar, 21.08.2008.
Ölçüleri: Yük: 8,1 cm. **Gen:** 3,1 cm. **Kal:** 0,5 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (7,5 YR 6/6-8), mika ve kum katkılı, beyaz (5 YR 8/1) astarlı.
Tarih: M.S. I. yüzyıl.

TK. 3. Horoz Figürini Parçası (Fig. 5)
Kazı Env. No: TRL08NA02B.
Buluntu Yeri ve Tarihi: TRL08NAOM02 nolu oda mezar, 21.08.2008.
Ölçüleri: Yük: 5,3 cm. **Gen:** 3,4 cm. **Kal:** 0,4 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (5 YR 7/6 – 8), mika ve kum katkılı, beyaz (5 YR 8/1) astarlı.
Tarih: M.S. I. yüzyıl.

TK. 4. Grotesk Figürini Parçası (Fig. 6)
Kazı Env. No: TRL08GYMII364.
Buluntu Yeri ve Tarihi: Latrina fosseptik kanalı, 16.09.2008.
Ölçüleri: Yük: 5,4 cm. **Gen:** 2,1 cm. **Kal:** 0. 7 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (7,5 YR 6/6-8), mika ve kum katkılı.
Tarih: M.S. II-III. yüzyıl.

TK. 5. Domuz Figürini Parçası (Fig. 7)
Kazı Env. No: TRL08GYMII630.
Buluntu Yeri ve Tarihi: Latrina fosseptik kanalı, 24.09.2008.
Ölçüleri: Yük: 6,2 cm. **Gen:** 6 cm. **Kal:** 0,4 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (5 YR 7/6 – 8), mika ve kum katkılı.
Tarih: M.S. I. yüzyıl.

TK. 6. Güvercin Figürini Parçası (Fig. 8)
Kazı Env. No: TRL08GYMII634.
Buluntu Yeri ve Tarihi: Latrina güney fosseptik kanalı, 24.09.2008.
Ölçüleri: Yük: 3,4 cm. **Gen:** 3,8 cm. **Kal:** 0,7 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (5 YR 7/6), mika ve kum katkılı.
Tarih: M.S. I. yüzyıl.

TK. 7. Herakles Figürini Parçası (Fig. 9)
Kazı Env. No: TRL08GYMII823.
Buluntu Yeri ve Tarihi: Latrina fosseptik kanalı, 11.10.2008.
Ölçüleri: Yük: 7 cm. **Gen:** 2,6 cm. **Kal:** 0,6 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (7,5 YR 6/6-8), mika ve kum katkılı.
Tarih: M.S. I. yüzyıl.

TK. 8. Hayvan Figürini Parçası (Fig. 10)
Kazı Env. No: TRL08GYMII1374.
Buluntu Yeri ve Tarihi: Latrina fosseptik kanalı, 19.10.2008.
Ölçüleri: Yük: 6 cm. **Gen:** 6,5 cm. **Kal:** 0,8 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (5 YR 7/8), mika ve kum katkılı.
Tarih: M.S. I. yüzyıl.

TK. 9. Kadın Portre-Büstü (Fig. 11-12)
Kazı Env. No: TRL08GYMII1560.
Buluntu Yeri ve Tarihi: Latrina kuzey fosseptik kanalı, 26.10.2008.
Ölçüleri: Yük: 6,3 cm. **Gen:** 4,4 cm. **Kal:** 0,4 cm.
Kil: Kırmızımsı sarı (7,5 YR 6/8), mika ve kum katkılı.
Tarih: M.S. II. yüzyılın üçüncü çeyreği.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

Strab. (= Strabon, *Geographika*)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Geography of Strabo*. Trans. H. L. Jones, vols. I-VIII. London - New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library).
Strabon, *Coğrafya*. Çev.: A. Pekman. İstanbul 2000.

Modern Literatür

Akkermans – Schwartz 2004 P. M. G. Akkermans – G. M. Schwartz, *The Archaeology of Syria: From Complex Hunter-Gatherers to Early Urban Societies* (c.16,000-300 BC). Cambridge 2004.

Ammerman 2002 R. M. Ammerman, *The Sanctuary of Santa Venera at Paestum*, *The Votive Terracottas*. Michigan 2002.

Aruz – Wallenfels 2003 J. Aruz – R. Wallenfels, *Art of the First Cities, The Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus.* New York 2003.

Atik 1996 N. Atik, "Tralleis". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 75 (1996) 3-14.

Aydın-Tavukçu 2006 Z. Aydın-Tavukçu, *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi. Erzurum 2006.

Baldıran 1990 A. Baldıran, *Stratonikeia Nekropol Buluntuları.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 1990.

Blinkenberg 1931 C. Blinkenberg, *Lindos, Fouilles et Recherches 1902 -1914, I, Les Petit Objets.* Berlin 1931.

Boardman 2005 J. Boardman, *Klasik Dönem Yunan Heykeli.* Çev.: G. Engin. İstanbul 2005.

Breitenstein 1941 N. Breitenstein, *Danish National Museum, Catalogue of Terracottas Cypriote, Greek, Etrusco-Italian and Roman*. Copenhagen 1941.

Bromiley 1979 G. W. Bromiley, *The International Standard Bible Encyclopedia*, *Volume 1, A-D.* Michigan 1979.

Chandler 1825 R. Chandler, *Travels in Asia Minor and Greece*. Oxford 1825.

Chesterman 1974 J. Chesterman, *Classical Terracotta Figures*. New York 1974.

Cohen – Rutter 2007 A. Cohen – J. B. Rutter, *Constructions of Childhood in the Ancient Greece and Italy, Hesperia Suppl. 41*. Princeton 2007.

Coldstream 2003 J. N. Coldstream, *Geometric Greece, 900 - 700 BC.* New York 2003.

Çekilmez 2010 M. Çekilmez, "Aydın Müzesi'nden Bir Grup Terra Cotta Figürin". Ed. A. Ataç, *4. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, 14-27 Haziran 2010, Bildiriler Kitabı*. Eskişehir (2010) 150-165.

Çekilmez 2013 M. Çekilmez, "Aydın Mesutlu Köyü'nden Terrakotta Figürinler". *Cedrus* 1 (2013) 201-217.

Çekilmez 2014 M. Çekilmez, *Tralleis Güney Nekropolü Terrakotta Figürinleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın 2014.

Deak – Ellinger 2002 I. Deak – E. Ellinger, *Hindu Divinities*. Victoria 2002.

Dinç – Dede 2003 R. Dinç – E. Dede, "Tralleis 1999 Kazısı Sonuç Raporu". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 114 (2003) 11-24.

Duchene – Mathieux 2007 H. Duchene – N. Mathieux, *La Lettre et L'Argile, Autour d'une Semaine de Fouilles a Myrina.* Dijon 2007.

Edhem Bey 1904 — Edhem Bey, "Fouilles de Tralles (1902–1903)". *BCH* 28 (1904) 54-92.

Elderkin 1930 — K. M. Elderkin, "Jointed Dolls in Antiquity". *AJA* 34 (1930) 455-479.

Erön 2013 — A. Erön, *Tralleis Gymnasiumu Seramik Buluntuları.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın 2013.

Fellows 1852 — C. Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor, More Particularly in the Province of Lycia.* London 1852.

French 1988 — D. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor.* England 1988.

Froehner 1886 — W. Froehner, *Terres Cuites d'Asia de la Collection Julien Greau.* Paris 1886.

Frothingham 1888 — A. L. Frothingham, "Archaeological News". *AJA* 4 (1888) 472-530.

Goldman 1937 — H. Goldman, "Excavation at Gözlükule, Tarsus 1936". *AJA* 41 (1937) 262-286.

Goldman 1950 — H. Goldman, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, The Hellenistic and Roman Periods, Tarsus 1*. New Jersey 1950.

Graepler 1997 — D. Graepler, *Tonfiguren Im Grab, Fundkontexte Hellenistischer Terrakotten aus der Nekropole von Tarentum.* München 1997.

Grandjouan 1961 — C. Grandjouan, *Terracottas and Plastic Lamps of the Roman Period, Agora VI.* Princeton 1961.

Head 1897 — B. V. Head, *Catalogue of the Greek Coins of Lydia, BMC 22*. London 1897.

Henninger – Kossatz 1977 — F. J. Henninger – U. Kossatz, "Zwei Hellenistische Gräber der Milesischen Nekropole". *IstMitt* 29 (1977) 174-186.

Higgins 1967 — R. A. Higgins, *Greek Terracottas.* London 1967.

Humann – Doerpfeld 1893 — C. Humann – W. Doerpfeld, "Ausgrabungen in Tralles". *AM* XVIII (1893) 395-413.

Işın 2007 — G. Işın, *Patara Terrakottaları Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri, Patara 1*. İstanbul 2007.

Işın 2008 — G. Işın, "Patara'dan Terrakotta Bir Portre-Büst". Ed. A. Özdibay – İ. Delemen – Ö. Turak – S. Çokay Kepçe, *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*. Antalya (2008) 587-599.

İnan – Rosenbaum 1966 — J. İnan – E. Rosenbaum, *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor.* London 1966.

Kleiner 1992 — D. E. E. Kleiner, *Roman Sculpture.* London 1992.

Kourou – Karetsou 1997 — N. Kourou – A. Karetsou, "Terracotta Whell Made Bull Figurines From Central Crete, Types, Fabrics, Technique and Tradition, Craftsmen, Craftswomen and Craftsmanship in the Aegean Bronze Age". Eds. R. Laffineur – P. P. Betancourt, *Proceeding of the 6th International Aegean Conferance, Philadelphia Temple University,* 18-21 April 1996, *Aegaeum 16*. Liege (1997) 107-116.

Kunze 1998 — C. Kunze, *Der Farnesische Stier und die Dirkegruppe des Apollonios und Tauriskos*. Berlin 1998.

Küçükgüney – Altun 2009 — Z. Küçükgüney – P. T. Altun, "İDÇ Liman Kurtarma Kazısı (İzmir İli, Aliağa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii, 613 ve 68 Parsellere Ait)". *MKKS* 17 (2009) 53-74.

Lamberton – Rotroff 1985 — R. D. Lamberton – S. I. Rotroff, *Birds of the Athenian Agora*. Princeton 1985.

Lang-Auinger 2003 — C. Lang-Auinger, "Terrakotten". *Das Hanghaus 1 in Ephesos, Funde und*

Ausstattung FiE 8/4 (2003) 209-251.

Lang-Auinger 2007a — C. Lang-Auinger, "Aphrodite and Eros as Furniture in the Late Hellenistic and Early Roman Imperial Period". Edt. Anadolu Üniv. *IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri. 26-28 Kasım 2007, Bildiriler Kitabı*. İstanbul (2007) 270-275.

Lang-Auinger 2007b — C. Lang-Auinger, "Terrakotten". *Die Basilika am Staatmarkt in Ephesos, 2. Teil: Klassischer bis Römischer Zeit, FiE* IX/2/3 (2007) 124 -169.

Laubscher 1966 — H. P. Laubscher, "Skulpturen aus Tralles, zu Einem Neuen Zweifigurenrelief". *IstMitt* 16 (1966) 115-129.

Laumonier 1954 — A. Laumonier, *Les Figurines de Terre Cuite. Delos XXIII*. Paris 1954.

Layne 2008 — J. M. Layne, *The Enculturative Function of Toys and Games in Ancient Greece and Rome*. Ann Arbor 2008.

Leake 1824 — W. M. Leake, *Journal of A Tour in Asia Minor, With Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of That Country*. London 1824.

Leyenaar-Plaisier 1979 — P. G. Leyenaar-Plaisier, *Les Terres Cuites Grecques et Romaines, Catalogue de la Collection du Musee National des Antiquites a Leiden*. Leiden 1979.

Linfert 1976 — A. Linfert, *Kunstzentern Hellenistischer Zeit, Studien an Weiblichen Gewandfiguren*. Wiesbaden 1976.

Meriç 2002 — R. Meriç, *Späthellenistisch-Römische Keramik und Kleinfunde aus Einem Schachtbrunnen am Stattsmarkt in Ephesos, FiE IX/3*. Wien 2002.

Meriç 2007 — A. E. Meriç, *Metropolis Ana Tanrıça Kült Mağarası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir 2007.

Merker 2000 — G. S. Merker, *The Sanctuary of Demeter and Kore Terracotta Figurines of the Classical, Hellenistic, and Roman Periods, Corinth XVIII*. Princeton - New Jersey 2000.

Mollard-Besques 1963 — S. Mollard-Besques, *Catalogue Raisonne des Figurines et Reliefs en Terre-Cuite Grecs et Romains II Myrina, Musee du Louvre et Collestions des Universites de France*. Paris 1963.

Mollard-Besques 1972 — S. Mollard-Besques, *Catalogue Raisonne des Figurines et Reliefs en Terre-Cuite Grecs et Romains III, Epoques Hellenistique et Romaine Grece et Asie Mineure*. Paris 1972.

Moore 1977 — A. C. Moore, *Iconography of Religions, An Introduction*. Philadelphia 1977.

Mrogenda 1996 — U. Mrogenda, *Die Terrakottafiguren von Myrina, Eine Untersuchung ihrer Möglichen Bedeutung und Funktion im Grabzusammenhang*. Frankfurt am Mainz 1996.

Neer 2010 — R. Neer, *The Emergence of the Classical Style in Greek Sculpture*. London 2010.

Oikonomos 1923 — G. P. Oikonomos, "Ek tou Ergastēriou tōn Tralleōn". *ArchEph* (1923) 59-101.

Opper 1996 — T. Opper, "Ein Fundkomplex von Terrakotten aus der Nekropole von Assos". Ed. R. Stupperich, *Ausgrabungen in Assos*. Bonn (1996) 131-180.

Özgan 1990 — R. Özgan, "İ.S. 1. Yüzyıl Tralleis Yontuculuğu". Ed. E. Akurgal – S. Alp, *X.TTK, 22-26 Eylül 1986, Kongreye Sunulan Bildiriler, I. Cilt*. Ankara

(1990) 247-284.

Özgan 1995 — R. Özgan, *Die Griechischen und Römischen Skulpturen aus Tralleis.* Bonn 1995.

Özgan 2013a — R. Özgan, *Roma Portre Sanatı I*. İstanbul 2013.

Özgan 2013b — R. Özgan, *Roma Portre Sanatı II*. İstanbul 2013.

Öztürk 2007 — F. Öztürk, *Efes Müzesi'nden Bir Grup Terrakotta Figürin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın 2007.

Papakonstantinu 2009 — A. Papakonstantinu, *Becoming Byzantine, Children and Childhood in Byzantium*. Washington 2009.

Pisani 2006 — M. Pisani, "The Collection of Terracotta Figurines in the British Scholl of Athens". *BSA 101* (2006) 269-368.

Ramsay 1887 — W. M. Ramsay, "Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands I". *AJA* 3 (1887) 344-368.

Rayet – Thomas 1997 — O. Rayet, – A. Thomas, A. *Bir Karia Kenti Tralleis*, Çev. O. Saçıkara. Aydın 1997.

Richter 1963 — G. M. A. Richter, *Handbook of Greek Collection.* New York 1963.

Ridgway 2008 — B. S. Ridgway, *Hellenistic Sculpture II, The Styles of ca. 200-100 B.C.* Wisconsin 2008.

Robert – Robert 1983 — J. Robert – L. Robert, *Fouilles d'Amyzon en Carie*. Paris 1983.

Robinson 1952 — D. M. Robinson, *Terracottas, Lamps and Coins Found in 1934-1938, Excavation at Olynthus XIV*. London 1952.

Rohde 1968 — E. Rohde, *Griechische Terrakotten.* Tübingen 1968.

Romano 1995 — I. B. Romano, *The Terracotta Figurines and Related Vessels, Gordion Special Studies II, University Museum Monograph 86.* Philadelphia 1995.

Rubensohn 1962 — O. Rubensohn, *Das Delion von Paros*. Wiesbaden 1962.

Ruge 1937 — W. Ruge, "Tralleis". *RE* VI (1937) 2094-2128.

Rumscheid 2006 — F. Rumscheid, *Die Figürlichen Terrakotten von Priene, Fundkontexte, Ikonographie und Funktion in Wohnhausern und Heiligtümern im Licht antiker Paralelbefunde, Priene 1*. Wiesbaden 2006.

Saraçoğlu – Çekilmez 2010 — A. Saraçoğlu – M. Çekilmez, "A Gladiator Stele From Tralleis". *EA* 43 (2010) 57-58.

Saraçoğlu 2010 — A. Saraçoğlu, "2006-2007 Tralleis Kazılarında Ele Geçen Bir Grup Terrakotta Figürin". Ed. A. Ataç, *4. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu,* 14-27 Haziran 2010, Bildiriler Kitabı. Eskişehir (2010) 481-495.

Schmidt 1994 — E. Schmidt, *Katalog der Antiken Terrakotten I, Martin von Vagner Museum der Universität Würzburg.* Mainz 1994.

Sichtermann 1965 — H. Sichtermann, "Der Knabe von Tralles". *AntPl* 4 (1965) 71-85.

Sieveking 1916 — J. Sieveking, *Die Terrakotten der Sammlung Loeb.* München 1916.

Steuben 1972 — H. Steuben, "Der Knabe von Tralles-Hellenistisches und Klassizistisches". *IstMitt* 22 (1972) 133-140.

Strerrett 1885 — J. R. S. Strerrett, *Inscriptions of Tralleis. Papers of the American School of Classical Studies at Athens 1/2*. Boston 1885.

Şahan 2006 — M. Şahan, *Yeni Tralleis Kazılarından Bulunan Hamam Rölyefleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın 2006.

Tavukçu 1999 — A. Y. Tavukçu, *Troas Bölgesi Terrakotta Figürinleri,* İ.Ö. 1375 – İ.S. 395. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi. Erzurum 1999.

Texier 1862 — C. Texier, *Asie Mineure Description Geographique, Historique et Archeologique, Des Provinces et des Villes de la Chersonnese D'Asie.* Paris 1862.

Thompson – Thompson 1987 — D. B. Thompson – H. Thompson, *Hellenistic Pottery and Terracottas.* Princeton-New Jersey 1987.

Thompson 1963 — D. B. Thompson, *Troy, The Terracotta Figurines in the Hellenistic Period.* Princeton 1963.

Thonemann 2011 — P. Thonemann, *The Meander Valley, A Historical Geography from Antiquity to Byzantium*. New York 2011.

Tolun 2002 — V. Tolun, *Assos Batı Nekropolü 1988-1994 Kazılarında Bulunan Pişmiş Toprak Heykelcikler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul 2002.

Tolun 2009 — V. Tolun, "Assos Batı Nekropolü'nde Bulunan Terrakotta Heykelcikler". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 130 (2009) 43-56.

Töpperwein 1976 — E. Töpperwein, *Terrakotten von Pergamon. PF 3*. Berlin 1976.

Tül – Aydaş 2011 — Ş. Tül – M. Aydaş, "Mesogis Üstündeki Larisa–Derira – Siderus". *Ege Defterleri* 2 (2011) 3-19.

Üreten 2005 — H. Üreten, "Roma Dönemine Kadar Tralleis Tarihi ve Attaloslar ile İlişkileri". *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* XXIV (2005) 195 - 212.

Vafopoulou-Richardson 1991 — C. E. Vafopoulou-Richardson, *Ancient Greek Terracottas*. Oxford 1991.

Winter 1903 — F. Winter, *Die Typen der Figürlichen Terrakotten* I – II, Berlin-Stuttgart 1903.

Yaylalı – Çekilmez 2012 — A. Yaylalı – M. Çekilmez, "Eine-Weibliche Gewandstatue aus Tralles". Ed. O. Bingöl, *Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal 100 Yaşında, Anadolu/Anatolia Anı-Armağan Serisi III*. Ankara (2012) 223-234.

Yaylalı 2010 — A. Yaylalı, "2008 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları". *KST* 31 (2010) 375-385.